

MUIR, Sir William

MUIR, Sir William

(1819-1905)

İskoç asıllı İngiliz şarkiyatçısı ve İslâm tarihçisi.

Glasgow'da doğdu; Edinburg ve Glasgow üniversitelerinde okudu. 1837'den itibaren otuz dokuz yıl süreyle Hindistan'da İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin çeşitli yönetim kademelerinde, şirketin siyasî statüsünün iptalinden sonra da yeni kurulan Hindistan Genel Valiliği hükümetinin Dışişleri Bakanlığı'nda ve koloninin kuzeybatı eyaleti başkan yardımcılığında bulundu. Sipahi ayaklanması sırasında (1857) önemli görevler üstlendi ve *Agra Correspondence During the Mutiny* adlı eserinde (1896) bu ayaklanmayla ilgili anılarına yer verdi. 1876'da emekli olunca İngiliz hükümetinin Hindistan İşleri Bakanı Lord Salisbury'nin davetini kabul ederek İngiltere'ye döndü ve Londra'daki Hindistan KONSEYİ'ne dahil edildi. Bu arada Royal Asiatic Society'nin başkanlığına (1884) ve Edinburg Üniversitesi rektörlüğüne (1885-1903) seçildi. 1867'de şövalyelik (sir) unvanına layık görülen Muir, 2 Temmuz 1905'te öldüğünde ilmi çalışmalarından dolayı biri altın madalya olmak üzere çeşitli ödüller almış, kendisine birçok üniversite tarafından şeref doktoru pâyesi verilmiş ve Edinburg Üniversitesi'nde adına bir enstitü (Arap ve İslâm araştırmaları) açılmış bulunuyordu.

Asıl uzmanlık alanı, ağabeyi John Muir gibi Sanskrit dili ve edebiyatı olan, onunla birlikte Edinburg Üniversitesi'nde bu dalın kürsüsünü kuran (1862) ve Kraliçe Victoria'nın Hintçe öğrenmesine yardım eden William Muir kendini daha çok Arap ve İslâm araştırmalarına vermiş ve asıl ününü bu alanda kazanmıştır. Ancak eserlerinden, onun bu alana yönelmesindeki asıl sebebin ilim tutkusundan çok gerek üst düzeylerde görev yaptığı İngiliz sömürge idaresinin politikasına, gerekse dindar kişiliğiyle aktif biçimde katıldığı misyonerlik faaliyetlerine destek sağlamak, bu arada özellikle Kur'an'ın ve tefsir kaynaklarının gerçekte hıristiyan vahyini teyit ettiğini ispatlamak, İslâm'ı ve peygamberini ilmi tarafsızlıktan uzak yıkıcı eleştirileriyle yıpratmak olduğu anlaşılmaktadır. Muir, resmî görevlerinin ve ilmi meşguliyetlerinin yanında eğitim faaliyetleriyle de ilgilenmiş ve soylu ailesinin servetinden de harcama yaparak Allahâbâd'daki Muir Koleji ve Üniversitesi başta olmak üzere Hindistan'ın birçok yerinde hıristiyan eğitimi veren okullar açmıştır.

Eserleri. 1. *The Life of Mahomet* (I-IV, London 1858-1861; kısaltılmış olarak 1894'te ve T. H. Weir tarafından gözden geçirilmiş olarak 1912 ve 1923'te yeni baskıları yapılmıştır). İbn Hişâm, Vâkıdî, Taberî gibi kaynaklara dayanarak ve kısmen A. Sprenger'in *Life of Muhammad*'inin etkisi altında kalarak yazılan eser, XIX. yüzyılda Batı'da Hz. Peygamber hakkında yapılan en hacimli çalışma olması yanında İngilizce'de Arapça kaynaklar kullanılarak telif edilen ilk çalışma olma özelliğine de sahiptir. Buna ve Ortaçağ Avrupası'ndaki konuyla ilgili polemik ve nefret dolu yayınlardan büyük ölçüde bir kırılma teşkil etmesine rağmen Hıristiyanlığın daha saf bir din olduğuna inanan müellif, Resûl-i Ekrem hakkında yer yer saldırgan bir dil kullanmaktan geri durmamış ve eserini Hz. Muhammed'in peygamberliğini uydurma, kendisine indigini söylediği vahyin bilinç altından gelen şeyler olduğu esasına dayandırmıştır. Müellifin "Sources for the Biography of Mahomet-the Coran and Tradition" adlı çalışması da kitapla birlikte yayımlanmıştır. **2.** *Annals of the Early Caliphate* (London 1883). Bir önceki eserin devamı mahiyetindedir. Hulefâ-yi Râşidîn ve Kerbelâ Vak'ası'na (61/680) kadar Emevî dönemlerini içine alır. Eserin ikinci baskısı *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall* adıyla (London 1891; 1924'te T. H. Weir tarafından gözden geçirilen yeni bir baskısı gerçekleştirilmiştir), bütün Emevî ve Abbâsî halifelerini kapsayacak şekilde genişletilmiş olarak yapılmıştır. Her iki versiyon için kullanılan ana kaynaklar Taberî ve İbnü'l-Esir ile Gustav Weil'in *Geschichte der Chalifen*'idir. Muir bu çalışmasında Hıristiyanlığın aksine İslâm'ın değişime kapalı olduğu, insanlığın gelişmesine uyum sağlayacak esnek bir yapısının bulunmadığı, toplumu yüceltecek ve sosyal hayatı arındırıp yönlendirecek bir özellik taşımadığı ve özgürlük kavramını tanımadığı gibi iddialara yer vermektedir. **3.** *The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt 1260-1517* (London 1896). Eser, Haçlılar ve Eyyübîler'den bahsettikten sonra ilk dönem Memlük idarecileri üzerine kaleme alınmış geniş bir girişin ardından ayrıntılı biçimde Baybars dönemiyle başlar. Bunda da Makrîzî, Ebû'l-Mehâsin İbn Tağrıberdî ve İbn İyâs ile birlikte yine Weil'in *Geschichte*'si ana kaynaktır. **4.** *The Coran, and the Testimony it Bears to the Holy Scriptures* (Agra 1856; Urduca trc. London 1878). Muir bu çalışmasında bazı Kur'an âyetlerinin ve tefsir kaynaklarının hıristiyan vahyini teyit ettiğini göstermeye çalışmıştır (Powell, s. 261). Ayrıca Kur'an'ın kutsal kitapların en zor anlaşılmanı olduğunu

ve bazı bölümlerinin Hz. Muhammed tarafından yazıldığını iddia eder. Muir'in diğer kapsamlı incelemeleri *The Apology of al Kindy* (London 1882-1887), *The Moham-medan Controversy* (London 1897) ve *Extracts from the Coran, in the Original, with English Rendering* (London 1880) adlı eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dictionary of National Biography Supplement II (1901-11), New York 1912, s. 659-661; *The Student*, Edinburgh University Magazine, Sir William Muir Number, 1905; *The Times*, London 12 July 1905; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 180-181; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrihîn*, Kahire 1980, II, 59; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 404-405; Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, Richmond-Surrey 1993, s. 261-262; Jabal Muhammad Buben, *Image of the Prophet Muhammad in the West: A Study of Muir, Margoliouth and Watt*, Leicester 1996, s. 21-47; C. E. Bosworth, "The Study of Islam in British Scholarship", *Mapping Islamic Studies* (ed. A. Nanji), New York 1997, s. 45-67; Sir Charles J. Lyall, "Sir William Muir", *JRAS* (1905), s. 875-879; "Muir, Sir William", *EAm.*, XIX, 551; "Muir, Sir William", *EBr.*, XV, 977.

CHRISTINE WOODHEAD

MUIZ

(الميز)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "dengi ve benzeri bulunamayacak derecede değerli ve şerefli, güçlü ve yenilmez olmak" mânasında masdar ve "güç, şiddet, yenilmezlik" anlamında isim olarak kullanılan **İZZ** (izzet) kökünün "if'âl" kalıbından türemiş bir sıfat olan **muiz** (muizz) "aziz kılan" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "dilediği kimseyi yücelten, güçlü ve değerli kılan" mânasına gelir (İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "azz" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "azz" md.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhit*, "azz" md.).

Muiz ismi Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Fakat esmâ-i hüsnâ içinde yer alan aziz doksana bir ve izzet altı âyette zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "azz" md.). İzzet kavramı bir âyette ta'zîzden gelen mâzî (Yâsîn 36/14), bir âyette de i'zâz masdarından muzâri fiil şeklinde Allah'a nisbet edilmiştir (Âl-i İmrân 3/26). Muiz ismini doksana dokuz esmâ-i hüsnâ listesine alan râvinin Âl-i İmrân sûresindeki âyetten yararlandığı anlaşılmaktadır: "De ki: Ey mülkün ve mutlak hâkimiyetin sahibi olan Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğini geri alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Bütün iyilikler senin elindedir. Şüphesiz"

siz ki sen her şeye kâdirsin.” Burada yer alan iki âyetin genel muhtevası şirk inancını reddedip tevhid ilkesini pekiştirmektedir. Hz. Peygamber’den rivayet edilen hadis de bu yorumu desteklemektedir: “Allah’ın yücelik ve üstünlüğünü dile getiren âyet (âyetü’l-izz) şudur: Her türlü övgü çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü dost ve yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah’a özgüdür. Sen O’nu hep böyle yücelterek an” (el-İsrâ 17/111; *Müsned*, III, 439-440; Şevkânî, III, 257). Muiz ismi hem İbn Mâce hem Tirmizî rivayetinde yer almış (“Du‘â”, 10; “Da‘avât”, 82), ayrıca çeşitli hadislerde azîz, izzet kelimeleriyle “eazze” fiili Allah’a nisbet edilmiştir. “İ‘zâz” (aziz kılmak, yüceltmek) masdarından gelen bu fiilin mef’ul-lerinin Muhammed, İslâm, Allah’ın dini, müslümanlar ve Allah’ın dilediği kimselerden oluştuğu görülmektedir (Wensinck, *el-Mu‘cem*, IV, 203-205).

Muiz esmâ-i hüsnâ hadisinde müzil (müzil) ismiyle birlikte zikredilmiştir. Bunun kaynağı olan âyette de iki isim yan yana getirilmiştir. Müzil kelimesi “zelil olmak, hor görülmek” anlamındaki zül (zillet, mezellet) kökünün “if‘âl” kalıbından bir sıfat olup “zelil, hakir ve alçak duruma düşüren” demektir. Zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiğinde “dilediği kimseyi hor ve hakir duruma düşürüp bütün üstünlük niteliklerini ondan kaldıran” mânasına gelir (İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, “zll” md.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhtâ*, “zll” md.). Müzil Kur’an’da geçmemekte, muiz isminde olduğu gibi türetildiği kökün masdarından gelen fiil şeklinde Allah’a izâfe edilmektedir (Âl-i İmrân 3/26). Bunun yanında bir âyette zül kavramı Allah’tan nefyedilmekte (el-İsrâ 17/111), bir âyette de buzağıyı tanı edinen İsrâiloğulları’na Allah’tan bir gazap geleceği ve zillete uğrayacakları ifade edilirken dolaylı olarak “izlâl” kavramı O’na nisbet edilmektedir (el-A‘râf 7/152). **Tezîl** (boyun eğdirmek) ve bir yardımcı fiille birlikte aynı anlama gelen **zelûl** kelimeleri de zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmiştir (Yâsîn 36/72; el-Mülk 67/15). Müzil esmâ-i hüsnâ rivayetlerinde yer almış, ayrıca fiil kalıplarında Allah’a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu‘cem*, II, 183-184).

Âlimler, muiz-müzil isimlerinin karşıt olmakla birlikte zât-ı ilâhiyyeye nisbetleri açısından beraber kullanılmasının gerektiğini vurgulamış ve buna kâbız-bâsıt, hâfid-râfi gibi isimleri örnek göstermişlerdir. Âl-i İmrân sûresindeki âyetin konumu (3/26), ayrıca müslümanlarla birlikte yaşadıkları halde inkârcılar arasında güç ve

şeref arayan münafıkların yanılığa düştüğünü, bütün izzetin Allah nezdinde bulunduğunu ifade eden âyet (en-Nisâ 4/138-139) ve Benî Mustalîk Gazvesi dönüşünde müslümanları güçsüz zanneden münafıkların onları Medine’den çıkaracaklarını söylemeleri üzerine, “Asıl üstünlük (izzet) Allah’ın, peygamberinin ve müminlerindir” (el-Münâfikûn 63/8; bk. Taberî, XXVIII, 146-147) meâlindeki âyetten anlaşılacağı üzere Cenâb-ı Hakk’ın birini aziz kılması maddî olmaktan çok mânevî alanla ilgilidir. Kuşeyrî, bu iki ismin hem dünya hem âhiret hayatında geçerli olduğunu belirttikten ve muizzin, zâhiden muvahhide kadar yükselen mânevî mertebe sahiplerini nasıl yücelttiğini ifade ettikten sonra Allah’ın kullarını aziz kılışının temel ilkesi olarak kanaati göstermiştir. Zira aşağılanmanın asıl sebebi hırsla kapılmaktır. Büyüklük şöyle demiştir: “Allah hiçbir kulu nefsinin zilletini gösterecek şuuru lutfettiği kimse kadar aziz, hiçbir kulu da nefsinin yüceliğini vehmettirecek duyguyu verdiği kimse kadar zelil kılmamıştır” (*et-Taḥbîr*, s. 47-49). Gazzâlî de gerçek anlamdaki mülk ve hâkimiyetin bir şeye veya bir kimseye bağımlılığın doğurduğu zilletten, aşağı arzuların baskısı ve cehalet tasmâsından kurtulmakta olduğunu belirtir. Onun cehaletten kastettiği şey kişinin kendi nefsinin tuzaklarını bilmemesidir (*el-Makşadü’l-esnâ*, s. 95).

Muiz ve müzil bazı görüşler bir yana (Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, vr. 115^b; Fahreddin er-Râzî, s. 245) Allah’ın fiilî sıfatları grubuna girer. Muiz ismiyle azîz, dâr-nâfi‘, hâfid-râfi ve kâbız-bâsıt isimleri, ayrıca mâlikü’l-mülk arasında anlam ilişkisi vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, “azz”, “zll” md.leri; *Li-sânü’l-Arab*, “azz” md.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhtâ*, “azz”, “zll” md.leri; Wensinck, *el-Mu‘cem*, II, 183-184; IV, 203-205; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “azz” md.; *Müsned*, III, 439-440; İbn Mâce, “Du‘â”, 10; Tirmizî, “Da‘avât”, 82; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân* (nşr. Sidkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXVIII, 146-147; Zecâc, *Tefsîru esmâ’illâhi’l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 41; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc*, I, 200, 208; İbn Fûrek, *Mücerredü’l-Makâlât*, s. 53; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ ve’s-şifât*, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 199^b-200^a; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi’l-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 47-49; Gazzâlî, *el-Makşadü’l-esnâ* (Fazlüh), s. 95; Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *el-Emedü’l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 115^b-116^a; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi‘u’l-beyyinât*, s. 245-246; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, Kahire 1349-51, III, 257.

MUIZ b. BÂDİS

(المعز بن باديس)

Ebû Temîm Şerefüddeve el-Muizz b. Bâdis b. Mansûr b. Bulukkîn b. Zîrî et-Temîmî es-Sanhâcî (ö. 454/1062)

İrâkiye Zîrî hükümdarı
(1016-1062).

5 Cemâziyelevvel 398’de (17 Ocak 1008) Mansûriye’de doğdu. Babası Bâdis b. Mansûr’un 30 Zilkade 406’da (10 Mayıs 1016) Hammâdîler’in merkezi Kal’atü Benî Hammâd’ı kuşatması sırasında âni ölümü üzerine Mehdiye’de hükümdar ilân edildi (21 veya 23 Zilhicce 406 / 31 Mayıs veya 2 Haziran 1016). Kısa bir süre sonra da başşehir Mansûriye’ye gitti ve Trablus Valisi Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan’ı kendisine vezir ve sâhibü’l-ceyş tayin etti. Kayrevan’da ramazan bayramı kutlamaları sırasında düzenlenen bir suikasta mâruz kaldıysa da bundan kurtuldu (1 Şevval 407 / 3 Mart 1017). Daha önce de yine Kayrevan’da Mansûriye’ye geldiğinin ertesi gün yapılan törenler sırasında Sünnîler’le Şii’ler arasında çatışma çıkmış ve çok sayıda Şii ölmüştü. Suikast teşebbüsünün ardından Fâtîmî Halifesi Hâkim-Biemrillâh, Fâtîmîler’i destekleyen genç hükümdara hil’at gönderip Şerefüddeve lakabını verdi.

Muiz, babası Bâdis b. Mansûr’un ölümlüyle yarım kalan Hammâdî seferini sürdürdü ve iki tarafın çok zayıf olduğu savaşta üstünlük sağladı (30 Rebîülevvel 408 / 26 Ağustos 1017). Taraflar arasında imzalanan antlaşma sonucu Zîrîler’in, biri Hammâd b. Bulukkîn’in soyundan gelen ve Kal’atü Benî Hammâd’ı merkez edinen Hammâdîler, diğeri Bâdis b. Mansûr’un soyundan olup Kayrevan’ı merkez edinen Zîrîler olmak üzere iki kola ayrılması kabul edildi. Aralarında kurulan dostluk, Muizz’in kız kardeşiyle Abdullah b. Hammâd arasında gerçekleştirilen evlilikle pekiştirildi. Ancak bu iyi ilişkiler, Hammâd el-Berberî’nin ölümü üzerine yerine geçen oğlu Kâid zamanında 432 (1040-41) yılında tekrar bozulmuş ve Kâid Kal’atü Benî Hammâd’ı kuşatan Muiz ile barış yapmak zorunda kalmıştır (434/1042-43).

Fâtîmî Halifesi Hâkim-Biemrillâh, Muizz’e verdiği desteği sürdürdü ve kendisine değerli taşlarla süslü bir kılıçla birlikte hil’at ve pek çok hediye gönderdi (411/1020). Üç yıl sonra Halife Zâhir el-Fâtîmî de Muizz’e Şerefüddeve ve Adudüha lakabını verdi. Muiz on beş yaşına geldiğinde,